

رکوع و سجده

انسان‌ها وقتی زیبایی و بزرگی را می‌بینند، در برابرش تعظیم کرده و آن را می‌ستایند؛ حتی دیدن شیئی عظیم، آن‌ها را به کرنش وا می‌دارد.

«رکوع» و «سجده» در شریعت اسلام

رکوع و سجده دو رکن از ارکان نماز است. خداوند، خالق بزرگی‌ها و زیبایی‌هاست. پس از آن که در دلمان خدا را قصد کردیم و خدا را به بزرگی یاد کردیم (الله اکبر) و اولین سوره کتابش را خواندیم (سوره حمد) و نیز سوره انتخابی را خواندیم، حال به رکوع می‌رویم. در شریعت اسلام، رکوع و سجده برای غیرخدا (پادشاهان، بزرگان و...) حرام است. بعضی برای ادعای احترام، تا رکوع خم می‌شوند؛ این کار، حرام است، چون دیگران مانند خودمان هستند؛ هر چه بزرگی و زیباییست، مخصوص خداست.

ماجرای دحیه کلبی، سفیر پیامبر (صلی الله و علیه و آله)

جوانی به نام «دحیه کلبی» نامه پیامبر (صلی الله و علیه و آله) را به کاخ امپراتور روم رساند. با آمدن امپراتور، همه در مقابل شاه تعظیم کرده و به سجده افتادند، اما دحیه کلبی ایستاد و در مقابل پادشاه خم نشد. از او پرسیدند: چرا تو به سجده نمی‌افتی؟! گفت: من خداپرست و یکتاپرست هستم؛ فقط در پیشگاه خالق رکوع می‌کنم و به سجده می‌افتم.^۱

قرآن و نشانه رهروان راه پیامبر (صلی الله و علیه و آله)

قرآن کریم، نشانه‌های رهروان راه پیامبر (صلی الله و علیه و آله) را اینگونه بیان می‌کند: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءَ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا﴾؛ یکی از نشانه‌های همراهان پیامبر (صلی الله و علیه و آله) این است بسیار رکوع و سجده می‌کنند و در برابر خالق، کُرنش عجیبی دارند. قرآن کریم وقتی رزمندگان اسلام را توصیف می‌کند، دو ویژگی مهم آن‌ها را رکوع و سجود بسیار معرفی می‌کند.^۲

نماز معصومان (علیهم السلام)

نقل شده: امام صادق (علیه السلام) ذکر رکوع و سجده را بیش از سی بار تکرار می‌فرمود.^۳ امام سجاد (علیه السلام) نیز ذکر سجده را گاهی پانصد بار تکرار می‌کردند و اشک می‌ریختند.^۴ وقتی آیه: ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾؛ نام پروردگار بزرگت را تسبیح کن، نازل شد، پیغمبر (صلی الله و علیه و آله) دستور دادند مسلمان‌ها در رکوع این ذکر را بگویند: سبحان ربی العظیم و بحمده؛ پروردگارم را همراه با ستایش او تسبیح می‌گویم. یکی از اوصاف فرشتگان نیز این است که رکوع و سجود فراوانی دارند. سجده، اوج تذلل و خاکساری انسان است.

^۱. سیره حلبی، ج ۳، ص ۲۷۲.

^۲. فتح: ۲۹.

^۳. زندگانی حضرت امام صادق علیه السلام، ترجمه بحارالانوار، ج ۴۷، ص ۲۸.

^۴. ارمغان شهید، ترجمه مسکن الفواد، ص ۸۸.

فلسفه دو سجده در کلام حضرت امیر (علیه السلام)

شخصی از امیرالمؤمنین (علیه السلام) پرسید: فلسفه دو سجده چیست؟ فرمود: معنایش این است که ما از خاک آفریده شده‌ایم، به سمت خاک می‌رویم، مجدداً از خاک زنده می‌شویم و باز از خاک برمی‌خیزیم.^۵ در واقع، ما در هر نماز چند بار فرایند آغاز تا انجام کار خودمان را مرور می‌کنیم. در بین امامان (علیهم السلام) امام سجاد (علیه السلام) بسیار برای خداوند سجده می‌کردند؛ از این رو، به «سجّاد» یعنی بسیار سجده‌کننده ملقب شدند. قرآن می‌فرماید: ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾^۶ همه، خداوند را سجده می‌کنند؛ یعنی همه هستی در مقابل خدا و خالقشان کرنش می‌کنند. مثل این که بگوییم این نقاشی دارد، نقاش خودش را ستایش می‌کند. به هر کجای هستی نگاه کنی، همه تسبیح‌گویند. حالا نوبت به ما که رسیده، می‌پرسیم: آقا نماز می‌خوانی؟ می‌گوید: فلسفه نماز چیست؟ زورش می‌آید پیشانی‌اش را بر مهر بگذارد و خدا را سجده کند! جلوی هر کس و ناکسی خم می‌شود و به خدا که می‌رسد، سرکشی می‌کند!

داستان رانده‌شدن شیطان

خداوند به همه فرشتگان و نیز به شیطانی که شش هزار سال سابقه عبادت داشت و نزد فرشتگان بود، فرمود: سجده کنید به آدم! همه فرشته‌ها سجده کردند، مگر ابلیس. ابلیس بعداً در جایی گفت: راز بدبخت شدن من همین بود که به خاطر غرور و تکبر حاضر نشدم سجده کنم. این آدم‌ها چرا این‌گونه هستند؟ به محض این‌که مقداری قوی می‌شوند یا ثروتمند می‌شوند یا موقعیت اجتماعی پیدا می‌کنند و یا نام و آوازه‌ای پیدا می‌کنند، دیگران را ذره پنداشته و خودشان را بزرگ می‌بینند؛ حتی نماز و دین‌داری را بی‌کلاسی می‌پندارند.

فلسفه نماز از زبان حضرت زهرا (علیها سلام)

حضرت زهرا (علیها سلام) درباره فلسفه نماز فرمود: «قَرَضَ اللَّهُ الْإِيمَانَ تَطْهِيراً مِنَ الشَّرِكِ وَالصَّلَاةَ تَنْزِيهاً عَنِ الْكِبْرِ»^۷ خداوند ایمان را برای پاکی از شرک و نماز را برای پاک کردن انسان از تکبر، واجب کرده است. سجده، نشانه عبودیت انسان است و به‌همین دلیل برای غیرخدا، حرام است.

سجده از دیدگاه قرآن و معصومان (علیهم السلام)

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾^۸ تعبیر «أَلَمْ تَرَ» ۳۱ بار در قرآن آمده است؟ یعنی «آیا ندیدی؟» آیا خورشید، ماه، ستاره، کوه، درخت، ستاره، پرنده و... را ندیدی که برای خدا سجده می‌کنند؟! آیا نمی‌خواهی سجده کنی؟ درباره سجده‌های پیامبر، امیرالمؤمنین و سایر ائمه (علیهم السلام)، روایات بسیاری به‌دست ما رسیده است؛ برای مثال، زندانبان امام کاظم (علیه السلام) می‌گوید: ایشان نماز عشا را که می‌خواند، تا اذان صبح، در حال سجده بود.^۹

^۵ تفسیر نمونه، ذیل آیه ۵۵ سوره طه، به نقل از بحارالانوار (چاپ جدید)، ج ۸۵، ص ۱۳۲.

^۶ رعد: ۱۵.

^۷ تفسیر نورالثقلین، ج ۴، ص ۱۹۰؛ بحارالانوار (چاپ بیروت)، ج ۲۹، ص ۲۴۱.

^۸ حج: ۱۸.

^۹ عیون اخبارالرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۹۵.

خلیل‌اللهی حضرت ابراهیم (علیه السلام)

مطابق روایت، یکی از رازهایی که خداوند متعال، حضرت ابراهیم (علیه السلام) را برای خلیل‌اللهی انتخاب فرمود، سجده‌های طولانی او بود.^{۱۰} سلمان فارسی می‌گوید: اگر سجده نبود، من آرزوی مرگ می‌کردم.^{۱۱} حضرت موسی (علیه السلام) بعد از هر نماز، ابتدا سمت راست و سپس سمت چپ صورت را آن قدر به خاک می‌مالید، تا ثابت کند بنده و عبد خداست.^{۱۲} شخصی می‌گوید: امام صادق (علیه السلام) را دیدم که در حال سجده پانصد بار «سبحان الله» را تکرار فرمود.^{۱۳} در قرآن آمده: ﴿سَيَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مَنْ أَثَرَ السُّجُودِ﴾؛^{۱۴} اثر سجده باید در پیشانی مؤمنان پیدا و آشکار باشد. در روایات آمده: سجده، کمر شیطان را شکسته و انسان را بهشتی می‌کند.^{۱۵} شخصی خدمت پیامبر اکرم (صلی الله و علیه و آله) رسید و گفت: من گناهان بسیاری مرتکب شده‌ام و خدمات کمی انجام دادم. پیامبر اکرم (صلی الله و علیه و آله) به او فرمود: سجده‌های خود را بیشتر کن، زیرا با سجده، گناهان مثل برگ درختان می‌ریزند.^{۱۶}

بهشت و سجده طولانی

گروهی خدمت پیغمبر اکرم (صلی الله و علیه و آله) رسیدند و ضمانت بهشت رفتن خود را از ایشان درخواست کردند. پیغمبر (صلی الله و علیه و آله) به آنان فرمود: به شرط آن که با سجده‌های طولانی مرا کمک کنید.^{۱۷} پیامبر گرامی اسلام (صلی الله و علیه و آله) همچنین در جمعه آخر ماه شعبان خطبه‌ای خواندند. یکی از فرازهای این خطبه این است: سجده‌ها و رکوع‌هایتان را طولانی کنید.^{۱۸} پیامبر (صلی الله و علیه و آله) به یکی از یارانش فرمود: اگر می‌خواهی در روز قیامت، خداوند تو را با من محشور کند، سجده‌ات را در پیشگاه خدا طولانی کن.^{۱۹}

سجده بر تربت امام حسین (علیه السلام)

درباره سجده بر تربت ابا عبدالله (علیه السلام) روایات بسیاری به دست ما رسیده است. سجده بر تربت ابی‌عبدالله (علیه السلام) یادآور حماسه‌های کربلاست و انسان را با فرهنگ جهاد و شهادت آشنا می‌کند. امام صادق (علیه السلام) فرمودند:

^{۱۰} اسرار الصلوة، ص ۲۶۹.

^{۱۱} الاختصاص شیخ مفید، ص ۱۱.

^{۱۲} .۴۴۴

^{۱۳} بهشت کافی، ترجمه روضه کافی ص ۱۸۵.

^{۱۴} فتح: ۲۹.

^{۱۵} نهج الفصاحة (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله)، ص: ۵۵۰؛ الصلاة تسود وجه الشيطان و الصدقة تكسر ظهره.

^{۱۶} بحار الانوار، ج ۳۳، ص، مستدرک الوسائل، ج ۴ ص ۴۷۰.

^{۱۷} کافی، ج ۳، ص ۲۶۶.

^{۱۸} فضائل امیر المومنین (ع)، ص ۱۳۳، امالی صدوق، ص ۹۳.

^{۱۹} بحار الانوار (چاپ بیروت) ج ۸۲، ص ۱۶۴.

من جز بر قبر امام حسین سجده نمی‌کنم.^{۲۰} ایشان در جایی دیگر فرمودند: سجده بر خاک حسین نورانیتی دارد که پرده‌ها و موانع را پاره می‌کند.^{۲۱}

دوره آموزش آداب و اسرار نماز - ستاد اقامه نماز
سامانه آموزش مجازی مهدویت

^{۲۰} ارشاد القلوب دیلمی.

^{۲۱} من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۲۶۸.

قنوت و تسبیحات اربعه

پیامبر اکرم (صلی الله و علیه و آله) به ابوذر فرمودند: ای ابوذر! میدانی چه نمازی از همه نمازها بهتر است؟! نمازی که قنوتش طولانی باشد.^{۲۲}

«قنوت» چیست؟

ما در قنوت دست‌هایمان را به شکل فقیران و مستمندان بالا می‌آوریم؛ بنابراین، قنوت، نشان‌دهنده فقر و نیاز است. قرآن می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ﴾؛^{۲۳} ای انسان‌ها! همه شما نیازمند خدا هستید. باید به در خانه خدا بروید، دست نیاز بلند کنید.

یکی از جاهایی که در نماز می‌توان به زبان مادری سخن گفت، قنوت است؛ یعنی فارس‌ها به فارسی، ترک‌ها به ترکی، فرانسوی‌ها به فرانسوی و... البته با توجه به این که این در مسئله، اقوال گوناگونی وجود دارد، هر کس باید به مرجع تقلید خود رجوع کند.

بهترین دعای قنوت در قرآن

امروزه بیشتر این دعا در قنوت خوانده می‌شود: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾؛^{۲۴} خدایا، ما هم دنیای خوب می‌خواهیم و هم آخرت خوب. در آیه قبل از این دعای معروف آمده: ﴿فَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا﴾؛ بعضی از مردم فقط دنبال دنیا هستند. خداوند در برابر چنین انسان‌هایی، به معرفی کسانی می‌پردازد که هم طالب دنیایند و هم طالب آخرت و خدا هم فرمود که اگر بخواهید، من دعای شما را اجابت می‌کنم.

سخن امام صادق (علیه السلام) درباره قنوت

امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «اگر می‌توانید، در قنوت گریه کنید و اگر در قنوت به گریه افتادید، برای من دعا کنید».^{۲۵} بهترین دعا در قنوت، همین دعاهایی است که در قرآن آمده است. در قرآن ۱۶۰ دعا وجود دارد. همان چیزهایی که حضرت ابراهیم (علیه السلام)، حضرت مریم (علیها سلام) و صالحان از خدا خواسته‌اند، بخواهیم. کتاب‌هایی نیز در این زمینه با نام «دعاهای قرآن» چاپ شده‌اند. شایسته است، این دعاها را حفظ کنیم و در قنوت نمازمان بخوانیم. بعد از دعاهای قرآنی، دعاهای پیامبر و ائمه (علیهم السلام) بهترین دعا برای قنوت هستند. بعضی از این دعاها در کتاب شریف مفاتیح‌الجنان آمده است.

دعای امام رضا (علیه السلام) در قنوت

امام رضا (علیه السلام) در قنوت این دعا را می‌خواندند: «رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعَلَّمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ». این دعا کوتاه بسیار عمیق و پرمحتواست.

^{۲۲} بحار الأنوار (چاپ - بیروت)، ج ۷۴، ص ۷۰ / باب ۴ ما أوصى به رسول الله ص إلى أبي ذر رحمه الله ص : ۷۰.

^{۲۳} فاطر: ۱۵.

^{۲۴} بقره: ۲۰۱.

^{۲۵} .۳۳۹

بحث فقهی «قنوت»

خواندن قنوت، مستحب است؛ یعنی اگر نمازگزار قنوت نخواند، نمازش درست است؛ البته بسیار بر خواندن قنوت تاکید شده است. قنوت به معنای فروتنی، افتادگی و خاکساری است. در قرآن آمده: ﴿قُولُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾؛ یعنی در پیشگاه خدا، فروتنانه حضور پیدا کنید. واژه‌های «قانتین» و «قانتات» که در قرآن آمده، به معنای مردان متواضع و زنان متواضع است.

آداب قنوت

در قنوت، بعضی دست‌هایشان را پایین می‌گیرند و بعضی بالا؛ برخی دستانشان به هم چسبیده‌اند، و بعضی از هم فاصله دارد و

اما آداب بالاگرفتن دست‌ها این‌گونه است: انگشتان دست بسته، انگشت‌های شست باز، دست‌ها به هم چسبیده، کف دست‌ها به سمت آسمان (نه به سمت صورت) و ارتفاع هم باید به اندازه‌ای باشد که ما با چشم، کف دست را ببینیم؛ یعنی مقابل صورت باشد.

قنوت‌هایمان را طولانی کنیم؛ به‌خصوص در ماه‌هایی مثل ماه رمضان. این فرصت، فرصت گران‌بهایی است. آن قدر وقت نماز طلایی و گران‌بهاست که خداوند فرشتگان را می‌فرستد تا دور نمازگزار طواف کنند؛ هم‌چنین فرشتگانی را می‌فرستد این طرف و آن طرف نمازگزار بنشینند تا اگر چیزی از خداوند خواست، آن را به آسمان و نزد خدا ببرند. ما در قیامت بسیار حسرت خواهیم خورد، چراکه از این فرصت‌ها استفاده نکردیم؛ مثل این که ما را به بانک مرکزی ببرند و در گاوصندوق‌ها را باز کنند و بگویند: این پنجاه تومانی است، این صد تومانی است، این ربع سکه است، این نیم سکه است، این سکه کامل است؛ هر چه می‌خواهی بردار! اما ما زمان را با شوخی و بازی از دست بدهیم.

تسبیحات اربعه

«تسبیحات اربعه» یعنی تسبیحات چهارگانه، چراکه در رکعت‌های سوم و چهارم، چهار ذکر وجود دارد: «سبحان الله»، «الحمد لله»، «لا إله إلا الله» و «الله أكبر». در روایات آمده: در عرش خدا چهار ضلعی‌ای شبیه کعبه وجود دارد که یک ضلع آن «سبحان الله»، دیگری «الحمد لله»، ضلع دیگر آن «لا إله إلا الله» و ضلع چهارم آن «الله أكبر» است.^{۲۶}

معنای تسبیحات اربعه

همه عصاره معارف انبیا (علیهم السلام) در چهار فراز تسبیحات اربعه گنجانده شده است. «سبحان الله» یعنی خداوند نقصی ندارد و همه مشکلات از انسان‌ها ناشی می‌شود. «سبحان ربی العظیم و بحمده» یعنی من معتقدم خداوند نقص ندارد. هر چه مشکل و نقص در جهان است در برنامه‌ریزی و عملکرد ماست. اگر بچه‌ای ناقص به دنیا آمده، حتماً در مسائل آمیزشی کوتاهی کرده‌ایم و یا مسائل بهداشتی مراعات نکردیم؛ مثلاً شراب خورده و بعد نزدیکی کرده و این بچه ناقص‌العقل به دنیا آمده است. یا اگر با ماشین تصادف کردیم، به این دلیل است که بدون گواهی‌نامه رانندگی کردی. یا دلیل مسموم شدن، پرخوری است و دلیل ورشکست شدن، برنامه‌ریزی و عملکرد اشتباه است. خداوند نقصی ندارد؛ نقص‌هایمان را باید در زمین دنبال کنیم؛

^{۲۶} من لا یحضره الفقیه ج ۲ ص ۱۹۱، علل الشرائع، ج ۲، ص ۳۹۸؛ و رَوَى عَنِ الصَّادِقِ ع أَنَّهُ سَأَلَ لِمَ سُمِّيَتِ الْكَعْبَةُ كَعْبَةً قَالَ لِأَنَّهَا مَرْبَعَةٌ فَقِيلَ لَهُ وَ لِمَ صَارَتْ مَرْبَعَةً قَالَ لِأَنَّهَا بِحِذَاءِ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ وَ هُوَ مَرْبَعٌ فَقِيلَ لَهُ وَ لِمَ صَارَ الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ مَرْبَعاً قَالَ لِأَنَّهُ بِحِذَاءِ الْعَرْشِ وَ هُوَ مَرْبَعٌ فَقِيلَ لَهُ وَ لِمَ صَارَ الْعَرْشُ مَرْبَعاً قَالَ لِأَنَّ الْكَلِمَاتِ الَّتِي بَنِيَ عَلَيْهَا الْإِسْلَامُ أَرْبَعٌ وَ هِيَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ.

نقص‌ها برای مدیران و برنامه‌ریزان و به طور کلی، برای انسان‌هاست. خدا به غیر از مهربانی برای بندگانش چیزی ندارد. خدا چه ظلمی می‌کند؟! او نیازی به ظلم ندارد. خدا نیاز ندارد کم بگذارد. او غیر از زیبایی، رحمت و مهرورزی کار دیگری نمی‌کند.

نماز؛ تصحیح‌کننده افکار و رفتار

در هر نماز فکر، رفتار، عواطف و کجی‌هایمان را اصلاح می‌کنیم. عامل بدی‌ها و شکست‌ها خودم هستیم و به خدا هیچ ارتباطی ندارد؛ از همین روست که می‌گوییم: ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾.^{۲۷} عبارت «سبحان الله» بسیار در قرآن آمده و بیشترین دستور خداوند به پیامبر (صلی الله و علیه و آله) «سَبِّحْهُ» است. هفت سوره در قرآن با تسبیح شروع می‌شود.

نکات کاربردی

مستحب است مسلمانان هنگام خوابیدن، قرآن بخوانند. اما متأسفانه امروزه کسی هنگام خواب، قرآن نمی‌خواند. هیچ‌گاه مادر و پدر به بچه‌ها نمی‌گویند: عزیزانم! بروید قرآن‌هایتان را بخوانید، بعد بخوابید. صدها حدیث به دست ما رسیده است که وقت خواب، قرآن بخوانید. هنگامی که می‌خوابیم، شیاطین و فرشته‌ها به سراغ ما می‌آیند. در روایات آمده: اگر می‌خواهید شیاطین در خواب به سراغ شما نیایند، با وضو بخوابید و پیش از خواب، قرآن بخوانید. خواندن آیه الکرسی، «أَمَّنَ الرَّسُولُ...»، چهار قل و سوره‌هایی که با تسبیح خداوند شروع می‌شوند، برای هنگام خواب سفارش شده‌اند. کوچک‌ترین سوره که با تسبیح شروع می‌شود، سوره «الاعلی» است. از همین امشب تصمیم بگیریم این سوره را هنگام خواب بخوانیم.

تشهد و سلام مراد از «أَشْهَدُ» چیست؟

معانی «أَشْهَدُ»

ما در تشهد دوباره اعتقادات خود را بیان می‌کنیم و به آن گواهی و شهادت می‌دهیم. وسوسه‌گران همیشه در صدد این هستند که اعتقادات ما را سست کنند. ما در مقابل آن‌ها باید پی در پی اعتقادات خود را به صورت علنی بیان کنیم: ای اطرافیان من، ای موافقان، ای مخالفان! بدانید که عقیده من این است. بنابراین، «أَشْهَدُ» در اذان و تشهد، معنای گوناگونی دارند؛ مثلاً در اذان، بیشتر مسئله تبلیغ جلوه‌گری دارد و در تشهد، بیشتر تلقین و تثبیت اعتقادات، مراد است. همه نماز، خداگرایی، خداپرستی و یکتاپرستی است و ما در تشهد به این گواهی می‌دهیم.

پاداش وصیت‌نامه

روایات بسیاری، ما را به نوشتن وصیت‌نامه توصیه کردند. در روایات آمده: کسی که وصیت‌نامه می‌نویسد، پاداش شهید را به دست می‌آورد. در وصیت‌نامه به اعتقاداتمان اشاره می‌کنیم. ابتدا از خدا و یکتایی او شروع می‌کنیم. اولین شعاری که در اسلام به سر زبان‌ها افتاد، این عبارت بود: ﴿قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَفْلِحُوا﴾؛ ای انسان‌ها! بگویند «لا اله الا الله» تا رستگار شوید. عرب به دانه‌ای که در دل زمین کاشته می‌شود و آن دانه وقتی در شرایط مناسب قرار می‌گیرد، جوانه می‌زند و سنگ‌ها را از مسیر راه خودش کنار می‌زند و خاک را می‌شکافد و به فضای باز می‌آید، «فلاح» می‌گوید؛ یعنی راحت و رستگار شد. انسان هم اگر بخواهد از این جهان مادی رها شده و وارد فضای لایتنهای معنوی، شود باید موحد و یکتاپرست شود. بعد از شهادت و گواهی به یکتایی خداوند متعال، باید به رسالت پیامبر گرامی اسلام (صلی الله و علیه و آله)، معاد، صراط، میزان، قیامت و... گواهی دهیم. در تشهد نیز به ما اعتقادات خود اشاره می‌کنیم.

جایگاه واژه «عبد» در قرآن

مقام «عبد» و بندگی در قرآن، بالاترین مقام است. ما یکی از چیزهایی که در تشهد به آن گواهی می‌دهیم، «عبد بودن» پیامبر (صلی الله و علیه و آله) است. وقتی می‌خواهیم به کسی ترحم کنیم، می‌گوییم: به بنده خدا کمکی کنیم! اما خداوند متعال به انسانی که ره درجه بالایی رسیده و او را برای معراج انتخاب کرده، لقب «عبد» عطا فرموده است: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى﴾^{۲۸}

اهمیت بندگی در حدیث قدسی

در حدیث قدسی آمده: عَبْدِي أَطْعَمَنِي حَتَّى أَجْعَلَكَ مِثْلِي؛^{۲۹} بنده من، از من اطاعت کن تا تو را همچون خودم قرار دهم؛ من اراده می‌کنم، نیست هست می‌شود، تو هم می‌توانی در سایه بندگی به این مقام برسی.

جایگاه «توسل»

معصومان (علیهم السلام) بالاترین افتخارشان این بود که بندگان خدا بوده‌اند. گروه‌هایی که به شیعیان درباره «توسل» خرده می‌گیرند و چه بسا به عمد این اشتباه را می‌کنند، نمی‌دانند که شیعه از نظر توحید در قلّه قرار دارد. همه احترام شیعه برای امام حسین (علیه السلام) این است که او عبد خداست و همه هستی‌اش را در راه توحید داد. حضرت سیدالشهدا (علیه السلام) شب عاشورا تا صبح با خدا راز و نیاز می‌کرد و روز عاشورا در مقابل تیرهای دشمن، نماز جماعت خواند. ما این امام حسین (علیه السلام) را در پیشگاه خدا واسطه قرار می‌دهیم. خود خدا به ما فرمان داده: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ؛^{۳۰} ای کسانی که ایمان آورده‌اید! برای نزدیک شدن به خدا، به وسیله و ابزاری متمسک شوید. از پیامبر اکرم (صلی الله و علیه و آله) پرسیدند: منظور از «وسيله» ای که در آیه آمده، چیست؟ ایشان فرمودند: مراد از «وسيله» قرآن، من، علی، فاطمه، حسن و حسین است.

حضرت عیسی (علیه السلام) چگونه خود را معرفی کرد؟

عیسی مسیح (علیه السلام) وقتی در گهواره به سخن آمد، گفت: ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا﴾؛^{۳۱} همانا من بنده خدایم، که مرا کتاب داده و پیغمبرم قرار داده است. بنابراین، افتخار کنیم به این که بنده خدا هستیم. در تشهد آمده: گواهی می‌دهم که محمد، بنده و فرستاده خداست.

اهمیت «صلوات»

تشهد با «صلوات» پایان می‌پذیرد. خداوند در قرآن می‌فرماید:

^{۲۸} اسراء: ۱.

^{۲۹} بحارالانوار (چاپ بیروت)، ج ۱۰۲، ص ۱۶۵.

^{۳۰} مائده: ۳۵.

^{۳۱} مریم: ۳۰.

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾^{۳۲} خدا و فرشته‌ها بر پیامبر درود می‌فرستند. ای مردان و زنان باایمان! شما هم بر پیامبر صلوات بفرستید و تسلیم پیامبر باشید.

مطابق روایت، در روز قیامت چیزی جز «لا إله إلا الله» و ذکر صلوات وزن اعمال صالح را سنگین‌تر نمی‌کند، چراکه راه نجات، حیات و تحول ما در پیامبر و اهل‌بیت (علیهم‌السلام) است. از پیامبر گرامی اسلام (صلی‌الله‌و‌علیه‌و‌آله) روایت شده: صلوات ابتر بر من نفرستید! گفتند: صلوات ابتر یا ناقص یعنی چه؟ فرمود: آن صلواتی که به من درود بفرستید اما «آل» را به زبان جاری نکنید؛ یعنی بگویید: «اللهم صلی علی محمد و سلم». صلوات کاملی که پیامبر اکرم (صلی‌الله‌و‌علیه‌و‌آله) یاد دادند و در کتب معتبر اهل سنت مثل صحیح بخاری آمده، این است: «اللهم صلی علی محمد و آل محمد». متأسفانه به ناروا کلمه «آل» را از صلوات برداشتند.

صلوات، شعاری است که پیوند امت و رهبر را محکم می‌کند. خدا حجاج بن یوسف ثقفی را لعنت کند! او اولین کسی است که در مسجد الحرام، صلوات بلند را ممنوع کرد. او می‌گفت: در دلتان صلوات بفرستید، و با این کار جلوی تعظیم شعائر را گرفت.

آخرین فراز نماز

آخرین فراز نماز «سلام» است. در فراز «سلام»، دو سلام مستحب و یک سلام واجب وجود دارد؛ سلام اول به پیامبری است که هدایت ما مرهون زحمات اوست: «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»؛ سلام و رحمت و برکات خدا بر تو ای پیامبر! سپس به خودمان، نمازگزاران، مؤمنان و... سلام می‌دهیم: «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ»؛ سلام بر ما و بندگان صالح خدا! و سلام سوم به همه انسان‌ها، فرشته‌ها و جنیان و کسانی است که خدا را بندگی می‌کنند: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

«سلام» چیست؟

«سلام» یکی از اسم‌های خداست. همچنین به بهشت «دار السلام» گفته می‌شود. امام صادق (علیه‌السلام) فرمود: «وَإِنَّ أَبْخَلَ النَّاسِ مَنْ بَخَلَ بِالسَّلَامِ»^{۳۳} بخیل‌ترین مردم کسی است که از سلام کردن دریغ می‌کند. وقتی سلام می‌کنیم، یعنی ما در صلح و صفا هستیم و جنگ را نمی‌پسندیم. وقتی سلام می‌کنیم، یعنی خوش‌بختی، سلامت و عزت شما را می‌خواهیم.

^{۳۲} احزاب: ۵۶.

^{۳۳} دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۳۴۳.